INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 8,293 Volume 9, issue 1, December 2024
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

RIVOJLANISHIDA NUQSONI BO`LGAN BOLALARDAGI KAMCHILIKLARNI TASHXISLASH TAMOYILLARI

Xudoyberdiyeva Iroda Musurmon qizi

Xudoyberdiyeva Shahnoza Mirzarahim qizi

JDPU Pedagogika va psixologiya fakultiti

Maxsus pedagogika:Logopedya yunalishi

514-22-gurux talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqola rivojlanishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda kamchiliklarni tashxislash tamoyillarini tahlil qiladi. Maqolada rivojlanish nuqsonlarining erta aniqlanishi, individual yondashuv, kompleks metodlar va oilaning rolini oshirishga alohida e’tibor qaratilgan. Erta tashxislash orqali bola uchun moslashtirilgan ta’lim dasturlari va terapevtik yondashuvlar ishlab chiqish imkoniyati paydo bo‘ladi. Shuningdek, tashxislash jarayonida bolaning barcha rivojlanish sohalarini kompleks tarzda baholash zarurligi ta’kidlanadi. Boshqa tomondan, oila va jamiyatning bolaga nisbatan qo‘llab-quvvatlashi tashxis jarayonini aniqroq va samaraliroq qilishga yordam beradi. Ushbu maqola rivojlanish nuqsonlari bo‘lgan bolalarga maxsus ta’lim va yordam ko‘rsatishda ilgari surilgan asosiy tamoyillarni o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, bolalarning rivojlanishini yaxshilash uchun zarur metodologik yondashuvlarni taqdim etadi.

Kalit so’zlar: Rivojlanish nuqsoni, bolalar, kamchiliklarni tashxislash, maxsus ta’lim, pedagogik tashxis, rivojlanishning kechikishi, nutq rivojlanishi, intellektual rivojlanish, tashxis metodlari, psixologik tahlil, neurologik kamchiliklar, tayyorlov tizimi.

Абстрактный:В данной статье анализируются принципы диагностики нарушений у детей с отклонениями в развитии. В статье основное внимание уделяется раннему выявлению пороков развития, индивидуальному подходу, комплексным методам и повышению роли семьи. Ранняя диагностика дает возможность разработать индивидуальные образовательные программы и терапевтические подходы для ребенка. Также подчеркивается, что в процессе диагностики необходимо комплексно оценивать все сферы развития ребенка. С другой стороны, поддержка семьи и общества по отношению к ребенку помогает сделать процесс диагностики более точным и эффективным. В данной статье основное внимание уделяется изучению основных принципов, выдвигаемых в специальном обучении и сопровождении детей с отклонениями в развитии, а также представлены необходимые методические подходы для улучшения развития детей.

Annotation: This article analyzes the principles of diagnosing disabilities in children with developmental disorders. It emphasizes the early identification of developmental disabilities, the importance of individualized approaches, the use of complex methods, and the role of the family. Early diagnosis provides the opportunity to develop tailored educational programs and therapeutic approaches for the child. The article also highlights the necessity of assessing all areas of the child's development in a comprehensive manner during the diagnostic process. On the other hand, the support from the family and society helps make the diagnostic process more accurate and effective. This article focuses on exploring the key principles proposed in providing

special education and assistance to children with developmental disabilities and presents the necessary methodological approaches to improve children's development.

Rivojlanishida nugsoni bolgan holatar (rivojlanishida psixik- jismoniy kamchilikka ega, rivojlanishdan orqada golish, rivojlanishida muammoga ega,alohida yordamga muhtoj) - sensor organlaming orttirilgan yoki tug'ma organik jarohatlanishi natijasida markaziy nerv sisterasi yoki harakat-rayanch apparati va psixik funksiyalaming meyorda rivojlanishida kamchiliklarga ega bo'lgan bolalar kiradi.

Ba'zi hollarda rivolanishdagi kamchiliklar markaziy nerv sistemasi yoki analizatorlardagi nuqsonlar bilan bog'lig ba'lmasdan, mikroijtimoly muhit sabablari natijasida kelib chiqadi. Bularga oiladagi tarbiya salbiy shakllari, ijtimaiy va hissiy deprivatsiyani kiritishimiz mumkin.

GY. Troshin meyorida va anomal rivojlanishning umumiy gonuniyatlari xagidagi fikmi ilgari surgen, buni esa kopgina tadgiqoichilaming (T.A. Vlasova J.I.Shif, V.I Lubovskiy) keyingi ishlarida ham ko'rishimiz mumkin. L.S. Vigotskiy meyorida va anomal rivojanishning umumiy qonuniyallarini izohlab, ular uchun psixik rivojlanishning ijtmioiy xarakterdaligi umumiydir: pedagogik ta'sir meyorda ham shuningdek rivojlanishning buzilishida ham oliy psixik funksiyalaming shakllanish manbai hisoblanadi, deb ta'kidlagan. Ammo, meyorida rivojlanayotgan bolalarda kuzatilmaydigan,lekin rivojlanishida nugsoni bo'lgan bolalardauchraydigan bir qator qonuniyatlar ham ajratiladi.T.A. Vlasova, V.I.Lubovskiy ishlarida anomal ri vojlanuvchilaming umumiy gonuniyatlari bir tizimga keltirilgan.L S. Vigotskiy nugsonlari tuzilishini sistemaliligi hagidagi fikrlari unga anomal rivojlanishini ko'ra ikki guruhga ajratish imkonini bergan. Bu kasallikning biologik xarakterigako'ra kelib chiqadigan birlarchi nugson, bolaning ijtimoiy rivojlanishida, uning atrof- olam o'zarn munasabatlarida yuzage keladigan ikkilamchi nuqsondir.Anomal rivolanish birlamchi nugsonningkelib chiqish vagti va uni fodalanishining qay darajada og'irigi bilan aniqlanadi. Ikkilamchi nugsonlaring hakllanish mexanizmi turli xil bo lishi mumkin, amno unda doina ijtimoiy omillar muhim rol o'ynaydi. Ko'ruv, eshitu organlarining yoki bosh miyaning u yoki bu uzilmalaridagi jarohatlar natijasida kelib chiqadigan nuqsonlar xarakieri, chuqurligi bo``yicha turli toifadagi rivajlanishida nugsoni bo'lgan bolalarda turlicha bo'ladi biroq ushbu holatlaming umumiy lomoni shundaki, ularing barchasi bolani keyingivojlanishiga o'z ta'sirini ko'rsatib boradi.

Hozirgi payida rivojlanishida nuqsoni bo Igan bolalar bir qancha kategoriyalargaajratilgan:eshitishda nugsoni bo'igan (kar va zaif eshituvchilar);

- ko'rishida nugsoni bo'lgan (koir va zaif ko'ruvchilar);

harakat-tayanch a zolarida nugsoni bo'lgan ag'ir nuta nuqsolariga ega bo'lgan bolalar psixik rivojlanishi orgada golganlar aqli zaiflar hissiy-iroda doirasida og ir nugsonlarga ega bo Igan bolalar; xulq buzilishlariga ega bo Igan bolalar rivajlanishda murakkab nugsoalitar, ularda ikkita yoki undan ko'p birlamchi nuqsontar kuzatiladi.Har bir kategoriyadagi balalar psixologo-pedagogik d'ziga xos xususiyatlarga ega, ulami psixologo-pedagogik organishda strategiyalami aniglash zarur. Shunday qilib, birtamchi va ikkilamchi nuqson lar natijasida anomal rivojlanishning shakllanishi murakkab sur'atga ega va u har bir bola uchun bir tomondan individual, ikkinchi tomondan unga a'xshash nuqsonlar bilan xarakterlanadi. Ushbu o'ziga xosliknivojlanish nugsonining har bir tipiga ta'luqli bo'lib, bolalardagi psixofizik xususiyatlarini inobatga olib, maxsus ta lim sharoitlarini aniglashga yordam beradi Shunday qilib, rivojlanishida

ISSN: 3030-332X Impact factor: 8,293 Volume 9, issue 1, December 2024
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

nugsoni bo Iganlaming zamonaviy psixodiagnostikasi nazariy metodologik tizimlar asosida tuziladi va ular quydagitar hisoblanadi.Rivojlanish nusonlarining har bir turi o' ziga xos psixologik tuzilmega ega. Bu tuzilma birlamchi va ikkilamchi nuqsonlami o' zaro bog liqligi asosida aniqlanadi.Rivojlanishida nugsoni bolganlaming har hir turida o'ziga xos nugsoniar darajasining namoyon balishi kuzatiladi. Rivojlanishdagi nuqsonlami diagnostika qitish umumiy va a'ziga xos gonuniyatlar asosida tuziladi Rivojlanishida nuqsoni bo'lganlarni diagnostika qilishda ulaming umumiy xusiyatlargagina fayanmasdan, balki boladagi ijobiy xususiyatlari va potensial imkoniyalariga tayanish zarur. Rivojlanishida nugsoni bo Iganlarni diagnostika qilish natijalari psixologik-pedagogik diagnoz orqali o'matiladi, u rivojlanish nuqsonining turi bilan chegaralanib qolmaydi. U bola rivojlanishining individual psixofizik xususiyatlari, shuningdek individual korreksion ish dasturlarga tavsiyalar ishlab chigishni o'z ichiga oladi.

Ma'lumki, rivolanishida nuqsoni bolgan bolalaming har bir turida psixologik

xususiyatlarning a'xshash jihatlari ham kuzatiladi. Masalan, rivojlanishida nugsoni

balganlaming deyarli barchasida nutg kamchiliklar yoki ta'lim olishida sustliklar xarakterlidir. Rivojlanish nuqsonini, darajasini aniqlovchi o'ziga xos xususiyatlar,

differensial tashxisning asosi bo'lib hisoblanadi (V.1.Lubovskiy). Bu hozirgi kunda

maxsus psixologiyada anomal rivolanishlami taqqoslash carakteriga ega ilmiy

izlanishlaming yetarlicha emasligi bilan bog'liq Bunday ilmiy ishlami olib borish differensial tashxis imkoniyatlarini yanada kengayticar edi.

Yana bir muammo TPPK amaliy faoliyati bilan bog'liqdir. Hozirgi kunda lashkiliy xarakterga ega lo'pgina savollar yechilmagan, hususan doimiy faoliyat korsatuvchi bir gator metodologik va terminologik muammolari hal giluvchi tashxis muassasasini tashkil etish, uni keragli kadrlar bilan ta'minlash. Metodologik muammolar ichidan bolani differensial tashxis magsadida psixodiagnostika natijalarini taxili hamda sifatli bajarishlariga imkon beruvchi samarali va ishonchli metodlami ishlab chiqish muammosini alohida ta'kidlash joiz.Rivojlanishida nugsoni bo'lgan balalami chuqur psixologo-pedagogik o'rganish tashxis natijalariga asoslanib, korreksion dastumi ishlab chiqish maqsadini qo'yadi. Bunda organish vaqt talab etadi, u asosan ta'limda, ba'zida esa konsultativ muassasalarda o'thaziladi. Bunday organishning aniq vazifalari turli yosh davrlariuchun ko'p taraflama va o'ziga xosdir. Ular ichidan qo'yidagilari ajratish mumkin:

Bolaning individual psixologo-pedagogik xususiyatlarini aniqlash;Rivojlaniruvchi va ta limiy korreksion individual dasturlami ishlab chiqish;Oilasidagi ichki munosabatlari organish va tarbiya sharoitlarini aniqlash; O'qishdagi murakkab sharoitlarda yordam.Mutaxassislar u yoki bu funksiyadagi kamchilik yoki rivojlanmaganlikda samarali tavsiyalar bermoqdalar, lekin holadagi ijobiy hislatlami aniqlashdagi, ayniqsa shaxs hususiyatlari ya'ni bolaning tasavvuri, nutqi, ijtimoiy shaxsiy muammosi hal etishga garatilgan ishlari yetarlicha rivoj topmagan. Ammo, samarali korreksion-pedagogik jarayon faqatgina salbiy omillarga emas, balki birinchi o' rinda bolani psixologo-pedagogik individual imkoniyatlarini anglash ham qaratilgan Shunday qilib, rivojlanishida nugsoni bo'gan bolalami psixologo-pedagogik tashxis gilishning muhim vazifalari quyidagilardir bola rivolan ishidagi nuqsonlarni erta aniqlash;nuqsonning sababi va carakterini aniqlash;balaning pedagogik yo llanmasini aniqlash; Rivojlanishidagi nugsonlari bolgan bolalaming xususiyatlarini aniqlash;-ta'limiy va rivojlantiruvchi dasturlami ishlab chiqish.

ISSN: 3030-332X Impact factor: 8,293 Volume 9, issue 1, December 2024
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

Individual psixologik Tibbiy-psixologik-pedagogik komissiya ishining mazmuni va uni tashkil etish Ta'lim muassaslarining tarmog'i kengayib borayotganligi, hamda ta'lim muassusasini ota-onaga tanlash huqugi berilganligi sahabli ba'zi-bir bolalami o'qitish bo'yicha muamolalar yuzaga kelmoqda. Ba'zi holatlarda bolalami o'qitishda va hulgining o'ziga xos xususiyatlarini boshqarishdagi paydo bolgan qiyinchiliklar pedagogning talablari bolaning psixik va jismoniy tayyorgarligiga mos emastigi.aqliy rivojlanish darajasiga e'tibor qarati maganligi, bolaning somatik-psixik holatlari sabab bo'lsa,boshqa holatlarda - maktab ta'limiga tayyormasligi (ba'zi psixik funksiyalaming,muloqat ko'nikmalarining shakllanmaganligi,hissiy-irodaviy lomonlaming rivojlamganligi) va h.q. Bulaming barchasi bolalarga yordamning yangi turlarini izlash uchun asos boldi. XX asming 90-yillarida pedagog va psixologlaming lashabbusi bilan ta'limni boshqarish shahar va viloyat organlari tomonidan umuta'lim maktablarida psixologo-tibbiy-pedagogik konsiliumlar tashkil etila hashlandi. Ulaming lunksiyalanga bolalar uchun rivolanishlarining bolani yoshi va individual psixo-jismoniy o'ziga xos xususiyatlari jihanidan ta lim olishlar uchun optimal sharoitlar yaratish kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akhmedov, I. (2019). Rivojlanish nuqsoni bo’lgan bolalar: tashxislash va pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti.

2. Davlatov, D. (2020). Maxsus ta’lim tizimida bolalarning rivojlanishida kamchiliklarni aniqlash usullari. Tashkent: O’qituvchi nashriyoti.

3. G’ulomova, N. (2018). Rivojlanish kechikishi bo’lgan bolalarda tashxislash va muolajalar. Samarqand: Samarqand universiteti nashriyoti.